

Светозар Ђоровић

МЕЂУ СВОЈИМА

PORTALIBRIS

Светозар Ђоровић
МЕЂУ СВОЈИМА

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

I

Стари попо још једнако узбуђен. Брзим, ситним корацима прелази преко собе, из једнога угла у други, застаје, послушају. Понекад се примакне прозору и повири напоље, као да би некога да увреба. Мантију, коју од синоћ никако није ни скидао, час распучи час опет запучи. Отресе понекад отпатке конца, који се, Бог зна откуда, прилепили за њу; прстима рашчешљава браду, трља нос.

Напослетку као да се ослободи. Лагано, пазећи да не скрипну, отвори врата од собе и провири. Затим на прстима изађе у предсобље и упути се другој, омањој соби, оној поред кухиње. Хтеде и ту да послуша, да потражи нешто.

Изненада опази, како се на тлима, уза сами праг собни, мигући неко. Намргоди се, устукну. У исти час меко зашуста нешто и ситна, чудновата прилика, смотана у клупче, као да се поче одмотавати, пригушено стењући и поплашено гледајући око себе. Поп познаде своју стару кухарицу Томану. Нагло јој приступи и оштрим шапатам запита:

– Шта радиш овде?

– Ништа – промуца Томана сметено, као да је ухваћена у каквој крађи и поче узмицати на леђа, према кухињи. – Тако...

– Шта радиш, питам те?.. – пропишта он јаче, накомстрешив се. – А-ај?

– Па... лежала сам овђе... Спавала – опет одговори она, хотимично замуцкујући и пазећи да не би рекла штогод сувишно, да се не би одала.

– Лежала?... Ту? Покрај њејових врата?

– Па... мислила сам да се може пробудити и заискати што... Ко ће га послужити, ако ја нећу? – поче се бранити она мало слободније.

Поп као да се тек сада озбиљно наљути. Он, будала, читаву ноћ ока склопио није. Није се смео ни накашљати, како не би пробудио сина, док она, слушкиња једна, лежала близу њега, приљубила се и готово слушала како дише... Зашто он, поп, да се не досети томе? Зар и он није могао доћи и лежати тамо?... Пун зависти и срџбе на сама себе, премери Томану једним мрким погледом.

– Има њега још когод послужити и осим тебе... – Прогунђа мукло, преко рамена. – Зар ја нисам жив?

И, као бојећи се да се не би, по старом обичају, правдала и још што говорила, заповеднички окреса:

– Иди!... Бјежи ми с очију!...

Погледавши за њом подбочи се и отхукну.

– Спавала? Хм.... Ко да њој милији него мени...

Па, као да би да покаже колико му милији растресе мало мантију, прихвати за кваку на вратима и тихо, нечујно ошкрину канат. Уљезе у собу, управо увуче се. Прекрсти руке и задовољно погледа на постељу, на којој му лежао син.

Младић је још спавао дубоким, крепким сном. Лепа, бледа глава, као умотана у густу коврџаву косу, почивала му на чистом, везеном јастуку, кога Томана јуче однекуд извукла и наместила. По пуначким образима прелила се танка румен, кроз полузатворене усне, испод замршених брчића, беле се јаки, здрави зуби, на затвореној трепавици деснога ока блиста се једна суза.

Поп као да размишљаше мало: би ли се сагао да му пољупцем убрише сузу? Не усуди се. Чинило му се, као да ће га намах разбудити и поплашити. Само се задовољи да своју старачку, меку руку спусти на његову, што му била пребачена преко јоргана, и да је помилује...

Тако почека неколико минута. Стоји и гледа. Као да би да распозна: јели још свака црта на лицу синовљеву онака, каква, и некад била?... Је ли се што променила? У колико? И разнежи се старац. Дође му да протеча као дете, да га тепајући зовне, како га давно, давно, док још мали био, будио и звао... Једва се савлада да то не учини. Као посрамљен врати се према вратима и, оставивши их отворена, изађе из собе. Оде у кухињу.

Је ли због тога што је осетио као неко кајање па се хтео оправдати пред Томаном, или само зато што није могао одолети жељи да макар пред ким не похвали сина, брзо јој приступи и узео је за руку. Даде јој знак да ћути. И снажно је повуче за собом.

– Гледај га – рече јој поносито и кроз ошкринута врата показа на постељу. – Види!

– Голуб мој! – прошапта Томана жалостиво. И бризну у плач.

– Шта је! Што плачеш! – окоси се поп сурово, силом се савлађујући да и сам не заплаче. – Но? Имаш ли памети?...

– Немам ја памети... И не треба ми – осече и Томана осорно и стресе раменима. – Фала Богу кад имамо њега... Кад је дошао...

– И неће више ни ићи... Неће нас остављати...

И поп склопи руке и погледа у небо: Као да би да захвали Богу, што је дочекао овај дан и овај час.

Узе Томану за руку и повуче у своју собу. Показа јој столицу да седне. А сам се завали на искрпљени миндерлук, на широко разбацивши руке око себе, преко згужваних јастука.

– А знаш ли, бона, како је било кад смо се растављали, кад сам га слао тамо, на школе? – запита, завраћајући главу на јастуке.

– Поменуло се, не повратило се – одговори Томана брзо и одмахну руком.

– Ех, чини ми се к о да је јуче било – опет ће он јаче, жељан да говори, само о Мили да говори. – А толико година, брате... К о да сад гледам све комшије како се окупиле око кола и хоће да нас прате... Грле, љубе и њега и мене... Доносе понуде, колаче, брашенице... Дају. Узимају га на руке, носе... Спомињу му и мајку и одводе га за цркву, да јој крст над гробом целива... Беру цвијеће што се привило уз крст и ките га... А у мени се пусто срце цијепа... Стиска ме, притискује, пече... И опет се смијем на силу... Грдим све око себе, псујем токорсе, називајући их женама. Тјешим и себе и њих.

– Ја вас нисам смјела ни погледати кад сте полазили – живо га прекиде Томана, желећи да одмах све искаже што јој пало на памет. – Чим се он, Миле, опростио са мном и пољубио ме, сакрила сам се за дрва, сасула се на цјепанице и почела се грчити од плача... Ђаво понио и те школе и учитеље! – окреса жешће, пажљиво се утирући танком марамом око усана.

– Ех, Томана!... Немој ти тако на школе! – дочека поп ватреније, увек се осећајући увређен, чим би му о томе напоменула или пребацила штогод. – Нисам ја узалуд толике паре потрошио на њега! Јок!... Знаш ли ти да је он сву Богословију изучио и, сврх свега, још Духовну Академију?... Знаш ли да он сад више зна него један митрополит? Сад, само ако хоће, може да сједи митрополиту уз кољено...

– Да нас опет остави?... – уздахну Томана некако и осветнички а и са страхом.

– Јок... Не велим ја да ће нас оставити – замуца поп лакше, и сам поплашен Томанином напоменом. – Ја само кажем: ако хоће... А он... Не знаш ти њега!... Зар да ми сад окрене леђа и оде... Никако!...

Томана, сумњајући, заврти главом.

– Школа некако свакога отуђи од својих – рече. – Знам ја... Дај Боже да он буде бољи од осталих...

Поп устаде и ходајући поче да брани, да тумачи:

– Па ако ме и остави... Нека... Нек иде дијете за својом срећом... Зар због мене да се овђе закопа? Какав би ја отац био?... Живим ли ја за се или за њега?... Ај?... Школовао га, па сад да га свежем овђе, да га циједим, да наплаћујем трошкове убијајући му срећу?... Остави, Томана... Нек ради како зна...

Отпочину мало. Уздахну.

– Мени како Бог да...

И као да сам себи одговара полугласно додаде:

– А ја, будала, занио се и малоприје кажем: неће нас више ни остављати... Будала... Стар, па не знам ни шта говорим.

У Милиној соби нешто као да паде, сломи се.

– Ено! Пробудио се! – уздахну поп радостан и снажно плесну рукама. – Чујем ја... Ено!...

– Куку!... Треба ли му што?...

Обоје, макар што гласније разговараху, непрестано су пазили: кад ће се Миле пробудити. Свако као да је желело да га пре чује и да пре послужи. Сад, гурајући се и као на-тјечући, јурнуше, навалише на врата. Обоје готово кивни и љутити једно на друго.

– Добро јутро! – весело поздрави Миле опазивши их. И онако, у спаваћим хаљинама, одгурну лаки покривач са себе и исправи се у постељи. Обе руке пружи према оцу, као да би да га загрли и привије.

Узбуђени попо то и не опазе. Некако младићски при-скочи на постељу. Брзо му обгрли обнажене ноге. и, спу-стивши му седу главу на уздигнута колена, поче га тући по њима.

– Хехе, доста си ме овим ногама изударео кад, сам те носео у нарамку!...

А онда га удари мало и по прстима и осмехну се:

– Доста си пута истегео из браде по неколико длака овим прстима!...

– Немој ђетињити, тако ти Бога! – уплете се Томана, нарогушена, лагано га гурнувши у лакат. И љути се на њега и ражалило јој се гледајући га таког. – Боље да запиташ: „јеси ли гладан сине?... Шта би јео?“...

– Јеси ли гладан?... Хахаха!... – засмеја се Миле љуљушкајући се на постељи и као мазећи се. – А зар ме нисте синоћ, чим сам дошао, накљукали читавим прегрштима свакојаких ђаконија?... Зар се код вас тако брзо изгладни?...

Видећи како је обојема криво што их одбија и како се невесело згледају, додаде живље:

– А... ако баш хоћете... Можете што и донијети... Каву и какве слаткише...

Док се он лено умивао мењајући многе сапуне и пробирајући разне четке и чешљеве, поп га непрестано запиткивао о разним згодама и незгодама на путу. Питао о свакојаким ситницама, које му, Бог зна како, падале на памет. Миле одговараше кратко, одсечно, са оним обичним „да“ или „не“... Као да није био расположен да о томе пуно разговара. Напослетку, уређујући брчиће и повезујући их, мирно, смешкајући се, проговори:

– Боље да ти мени причаш: како си овђе живио?

Поп застаде. Погледа га зачуђено, испитујући. Збуну се некако и усплахири. Наслањајући се на јастук отегнуто одговори:

– Тхее... То знаш и сам... Знаш како ја живим...

– Знао некад, па заборавио – полугласно одговори Миле, огледајући се у малом, прашњавом огледалу, пред које одавно као да нико стао није нити га тражио.

– А, можебит ти је когод што и писао?

И немирно поче чупкати перваз од мантије, увијајући га око прста.

– Нико.

– Збиља?

– Ко ће ми писати?...

Поп се накашља и тупо смрмољи у браду:

– Ђаво би га знао!

Као да се обрадова Томани, када опази како носи понуде. Брзо јој потрча у сусрет и зграби, оте послужавник из рука. Сам га постави на сто пред Милу.

– Једи!... Пробирај!...

Па се окрену Томани и добаци јој прекорно:

– Мало си скухала, брате... мало...

– Не бој се ти... Има још! – поносито одговори она. Па се приближи Мили и, спустивши му руку на раме, поче га нуткати. – Узми, голубе, узми!

Док је Миле испијао каву и присмакао, обоје су, као стража каква, стајали око њега... И непрестано га нудили. Томана, која сматрала за увреду ако неко неће да се преједе њезиним куханијама, као да му бројаше сваки залогај. Врпољила се, гунђала нешто полугласно, ако јој се учинило да није увек пробрао лепши комад. Нарочито ако је узео баш онај, који му поп понудио, Не могавши до краја да издржи, одгурну попа у страну и окоси се:

– Ти баш не знаш изабрати.

Чим она изађе из собе, поп одмах замукну. Страх га сад некако од Милина друштва. Бојао се да га поново не запита о његову „живовању”. Окрену се према прозору и поче прстима добовати по стаклу. Затим, као присетивши се, нагло се окрену, потапша Милу по плећу и меко прошапта:

– Хајдемо у башчу... Да ти покажем шта сам посадио...

II

Иза ручка изађе Миле да прошета. Поп остаде сам за столом, налакћен на оштри перваз, милујући једном руком боцу са вином а другом гужвајући наквашени отирач. Изгледао је некако сехан, невесео, како обично изгледају старији људи, када се замисле о прошлости и о млађим годинама својим. Разговарајући са Милом и гледајући га онако разрасла, здрава, неколико пута дошло му да сама себе запита: „Је ли то баш он? Је ли му то син?“... Испод ока загледао га као и јутрос: не би ли му на лицу запазио ма какву драгу, познату црту, коју године нису могле изменити. И тада, изненада, прекида га у разговору. И брзо пита: „А знаш ли, кад си био мали, како си се оно скотрљао у поток, па ја у чизмама и мантији газио за тобом и извукао те мокра?“...

– Како се не бих сјећао! – одговара Миле мирно и опет наставља разговор.

– А сјећаш ли се кад си пао с трешње, те ишчашлио руку?...

– Наравно.

Познавши по одсечном одговору Милином да не воли такав разговор, престаде са питањима. Није хтео досађивати. Али сада, кад је остао сам, као да му се на силу наметале свакакве слике из прошлости, онако без реда, погонећи једна другу, замењујући. Час му се чини као да га гледа малог мајушнога – у шаку да стане – како игра у мајчину наручју, одскаче, размахујући унаоколо ручицама и чупкајући је за косе. Час као да чује како виче: јухааа, јашећи на овећем штапу и гонећи га по авлији... Он, отац, прилазио му тада иза леђа, лагано, лагано, ненадно га хватао око паса и издизао високо над главом, шкакљећи га, окрећући... Уживао је гледајући како се дете праћака, отима, вришти... А завраћао се од смеха, кад би малиша, разљућен, почео да га туче, бије, чупа за браду...

Нису се Мили навршиле ни пуне две године кад, умре попадија... једнога дана дошла из цркве некако малаксала, изморена. Другога дана легла, осмога издахнула... Нико није знао шта јој било. Поп као да није могао ни веровати да она икако може умрети. Кад му то доктор једнога дана, околишећи, напоменуо, умало га није испребијао. Притерао човека уза зид, ухватио га за прса и готово почео гушити. На силу тражио, и претећи и молећи, да је спасе, да отме од смрти. А кад му жене, што је неговале јавише да је преминула, све их изагна. Па зграби дете, које се играло на поду, у нарамак, и тужно пође у собу где је лежала покојница.

– Ко каже да је издахнула?... Ко то вели? – питао је узврен, узрујан, немилосно гурајући свакога с пута и примичући се постељи.

Ни сам не знајући шта ради, у неком лудом уверењу да се може и мора догодити чудо, спусти се крај постеље.

– Зови маму, сине! – промукло рече малом приносећи га. – Зови!...

Дете, опазивши матер од које га неколико дана одвајали, весело затапша ручицама и поскочи. Отимајући се од оца, трзајући се, поче из гласа дозивати:

– Мама!... Мама!...

– Чујеш ли? – суво запита он и лагано спусти малога покрај изгужваног јастука, уз главу покојнице. – Види га!...

– Мама!... Мама!.. Мама!...

Као да се тек тада прену и освести. Брзо одигне дете и одгурну га у страну. Па, раширивши руке, паде по постељи и очајнички јекну:

– Зар?...

А онда болно и грчевито зајеца.

Једва га отргли. Пријатељи га опколише, увукоше међу се, чувајући да какво зло не учини, да сам себи не кидише. Сви су знали колико је волео и пазио попадију. Сви

мислили да неће моћи ни живети без ње. Покушавали су и да га опију. Наваљивали су на њега и вином и ракијом. Није помогло. Што више пио, као да се све више прибирао, трезнио. Очи му се, додуше, помутиле, али више од суза него од пића; доња се усна окрвавила – толико је уједао савлађујући се да каткад гласно не врисне. Одговарао није никоме, нити што питао. Једино ако би каткада туривши руке под појас, тупо јекнуо или отхукнуо.

Пошто сахранише попадију, неколико дана ишао је улицом као сулуд, без горње мантије, често и без капе. Лутао је по пољу, верао се по гробљу између крстова, кроз пусто, огољело шибље и сасушену траву. Руменкасто, доброћудно лице некако му помодрило, по буцмастим образима испреплеле се чивитасте жилице, дугачки перчин, који му прекривао рамена, и широка брада, прогрушали и почели седети. Нити је на кога гледао нити се поздрављао. Ако га неко и гласно дозовнуо, није се хтео одазвати. Напротив: згурио би се, убрзао корак, као да трчи, бежи од свакога.

Усуд је зар хтео да се поп спасе новом једном несрећом. Изненада разболи му се Миле. Зајпри се, паде у ватру. Поче да бунца, убрзано да дише, тек покаткада отворивши влажне, замућене очи... И човек заборави и на се и на сав свет. Привеза се уз дете. Кроз неколико дана и ноћи ни за час се одмицао није од његове постеље. Сам је лебдео над њим, сам му мењао облоге, давао лекове. Нико није смео ни споменути да га одмени или да га опреми на починак... Тек кад је болест одлучно окренула на боље и кад је доктор казао да је опасност потпуно минула, спустио се поред детиње постеље, на под, и ту, покривен само мантијом, одспавао неколико сати. Ту, на поду, први пут се људски озалогајио – за време болести јео је само с ногу, помало – и, од весеља, готово на искап сасуо у се две боце вина.

Отада га нико није могао раставити од малог. Код куће увек био с њиме, играо се, носио га кроз башту. С њим заједно залевао је или засађивао цвеће, хранио кокоши. Ако би кренуо у цркву, морала Томана – којој још тада било близу шесет година – коју је, као неку самохрану рођакињу покојне жене, узео у кућу – водити Милу. И. морала га држати на рукама, према олтарским вратима, тако, да га он вазда може видети. Узалуд је Томана гунђала и говорила како и сама уме малог и код куће забављати. Није јој веровао. Чинило му се, да ће се онога часа, чим он не гледа, малишан поново разболети или да ће се ма каква несрећа догодити.

Тако прошла једна година, друга. Опет се опоравио, освежио, разведрио. Опет се здружио са људима, одлазио им у дућане и магазе – наравно, водећи Милу за руку. – Истина, осим у цркви, никад га нико није чуо да негде запева као пре, да те онако нашали или насмеје. Не. Сад као да за боравио на све пошалице. А ако би се када и осмехнуо, само би му се мало надигао десни брк и једна страна буцмастог образа мало заиграла.

Треће године, негде у лето, оде Томана на село, својти некаквој. Оде да мало отпочине и опорави се како сама рече. А да се очува ред у кући и да се имадне ко постарати за ручак и вечеру, доведе однекуд неку удовицу, Јованку. Не питајући попа, предаде јој читаву управу у руке.

Јованка бејаше крепка, јака жена, тридесетих година, угојена, са двоструким подвољком и необично дебелим мишицама. Ишла је тромо, гегајући се. Сваком се уклањала с пута и свакоме се поклањала, гледајући га неким покорним и тужним погледом.

Кад је први пут донела ручак на сто, поп је погледао пажљиво као испитујући. И одмах окренуо главу у страну и кроз зубе почео мрмљати нешто, љутити се. Затим колико

год пута улазила, није се ни осврнуо на њу. Гунђао је увек и псовао. Ако га што питала, одговарао набусито, осорно, гледајући некуд изнад главе јој, у клинце на зиду шли у решетке на прозору.

Нипошто није дозвољавао да се она икако брине о маломе. Волео га сам и купати и облачити, него пустити да она узима дете. Није веровао у вештице, а изгледало је као да се боји, да ће од самога додира њезина, догодити се ма каква. несрећа.

Доцније као да почео сумњати како га поткрада. Испотаје, кришом, да не би опазила, пристајао је за њом. Пратио јој сваки покрет. Провиривао је кроз отшкринута врата кад би радила у кухињи, посматрао је кроз танке завесе на прозорима кад прала рубље. И као да га дражило што је онако угојена. Гледајући јој велике, голе мишице и јака плећа, уз која прионула знојава кошуља, као да се гадио.

– Пхи!...

И опет је одступао од прозора и убрзано шетао уз собу низ собу.

Тад као да на силу тражио повода да се свађа с њоме. Опази какву пегицу на марами, какву заборављену жигицу на поду. И одмах зове, виче:

– Шта је ово?... Какав је ово неред?... Јесмо ли у кући или у крметарници каквој?

Она не одговара. Ђути.

– Шта је?... Што не говориш?... Какав је ово неред?

Она ни речи.

– Ето, ето каква си!... Ето како се стараш... још би желила да се разболимо и ја и дијете.

Па брзо узима малога на руке и бежи из куће. Иде, иде далеко... Као да се не жели ни вратити, као да би сасвим да побегне. Ако дете и могло пешачити, није га хтео водити него га носио у нарамку... И као да му жао било што је мали

тако мршав, лаган... Сад као да би требао голем терет неки, да носи, да изнемогне под њим...

Тек када мали осети глад и почне се кмезити и тражити да једе, враћао се кући. Ознојен, уморан, лагано је вукао ногу за ногом, узгред невешто тешећи и замамљујући дете.

Чим стигну кући, одмах са врата виче да донесу млеко. И, од страха зар да се опет не би развикао и грдио, брзо отвори ормар са књигама и тражи, рове по њему. Не осврће се све дотле док она не остави млеко на сто и не оде из собе. Најнесноснији је био у зору, када се дизао из постеље. Неиспаван, натмурен, изморен свакојаким сновима, лупао је, бацао ствари. Јованку није звао. Али је грдио тако гласно, да му сваку реч могла чути и разумети.

За чудо, она све сносила мирно, трпељиво. Научена од детињства да поштује мушку чељад, нарочито духовнике, мислила је да се и њихове ћудљивости морају сносити без роптања. Њихово је и да саветују и да карају. То се мора слушати.

Али касније као да и њој додија. Два-три пута припремала се да иступи а да му слободније одговори. А чим изађе пред њега, погледа му у лице, у браду, у широку, раздрљену мантију, обара покајнички очи и стоји нема, скамењена.

Једнога дана одлучи се некако. Чим јој поп почео да пребацује због загорела и неслана јела – макар што није било ни загорело ни неслаано – она се покуњи, уздахну. Погури се, као очекујући да ће је свети Илија за казну на месту громом спржити, и тихо, полугласно избаци:

– Ја ти никако не могу угодити, оче... И не знам како ћу...

– Не знаш?... Не знаш?... – запита поп заједљиво и немирно поче ударати кашиком по столу. – Знаш ти, али нећеш... Ти хоћеш да нас умориш...

– А ти тражи другу жену – одговори она јаче, не дичући главу. – Ја овђе више остати нећу... И не могу...

– Не... можеш?...

Поп некако поплашено устаде и принесе јој се. Као да би да боље чује. Нити се надао нити могао веровати да она и тако уме проговорити.

– Не можеш остати? – запита отегнуто.

– Не могу.

– А шта ћу ја?...

Рашири руке и погледа је. Намах се збуну и, окренувши се, показа главом на малога.

– И шта ће дијете?

– Друга ће га боље пазити.

– Боље?...

Опет седе за сто и подними се.

– Остани, остани – рече меко, готово плачући. – Не иди!

Она не одговори. Изађе из собе и затвори врата за собом... Поп брже искапи још чашу-две, обгрли малога и однесе у постељу да спава. Затим се врати, промућка боцом која је била празна, желећи да исцеди још коју кап... Па поче ходати... Претња Јованкина непрестано му звони у ушима... Да оде?... Зашто да оде?.. До душе, и Томана је знала чешће да запрети. Али на Томанине претње није се освртао.

– Жене обично воле да прете, научене су на то...

Па ако баш и оде зар је толика штета?... Не може ли наћи другу жену, бољу?... Има их на све стране и још да моле! Али зашто овако прети? Шта јој је?... Зар јој толико несносан?...

Брже боље крену према кухињи да тражи.... Нема је. Пође у Томанину собу у којој се преко дана – увече ишла својој кући – одмарала. Погледа на врата – затворена.

– Боже, је ли у соби? – тихо. запита сам себе као размишљајући: би ли улегао или не би. – Или баш отишла?...

Одлучи се и отвори врата. Погледа. На ниској, тврдој, Томаниној постељи раширила се Јованка, поклопила је. Танке даске улегле су под њом, искривиле, припречен

окрајак душека једва провирује. А танки чаршаф којим је прекривена, као да прионуо за обле јој кукове и почео да попуцкује.

Опазивши попа пригушено цикну. Сакри главу у јастук и скупи се уза зид постиђена и поплашена.

– Ниси отишла? – напослетку промуца поп, пошто је дуго, дуго гледао, желећи да оправда изненадни долазак и тек нешто да каже.

– Отићу – одговори она иза јастука, не осврћући се.

– Немој.

– Нађи ти другу...

– Немој, Јованка, бона...

Млак, надражљив мирис знојних женских облина удари му у нос и као да га поче замамљивати. Осети као вртоглавицу неку, раслабљеност, нешто слично дремежу...

– Немој.

И несвесно, нехотице приступи ближе.

Она, непрестано заштићена јастуком, могла је нешто слободније одговарати.

С тобом се не може...

– Зар сам тако зао?

И дође до постеље и, одгурнув јастук, спусти јој руку на главу.

– Остани!

– Немој – избаци она јаче и као бранећи се, извуче испод покривача обнажену руку и одиже је. – Хајде, Бога ти!...

Поп јој грамзиво ухвати руку, повуче. Стиште је за мишицу и, снажно заринувши све прсте у месо, шикну промукло, испрекидано:

– Остани!

Тога дана поп је сам, без малога, изишао из куће. Отишао далеко у поље и шетао, тумарао између жита. Нити је знао куда ће поћи ни куд ће скренути. Ишао тек онако – да се иде.

За чудо изгледао је некако ведар, задовољан. Непрестано му се чинило као да још гледа Јованку пред собом. Онако крупна, јака, па се није могла одбранити... Кушала а није могла... Нешто га сад, након толико времена – дражило, нагонило на смех. Да се засмеје како се од смрти покојне падајуће још никад засмејао није... Боже како ли се поплашила! Како ли, кашње, плакала пред њим, јадала се!... Зар он, поп, није човек као и други људи?... Зар није од крви и меса?... Или је, може бити, грђи од других?... Као да јој муж, каспин, био нешто бољи!

– Само кад нико није видио!

Дошавши до омањег потока заустави се. Загрну рукаве од мантије, наднесе се над воду и, огледавши се у њој, поче се умивати. Запљусну се неколико пута. Хладна вода као да га освежи мало. Отирући се марамом три-четири пута задовољно избаци: „охохо”. И крену даље...

– Шта ли ће она? – опет као да запита неко са стране.

– Шта? – гласно запита и он и поче се чешкати. – Хм...

Додуше старао се да је умири и, како му се учинило, умирио је прилично... Али... Ко зна?.. Женско је женско, па би могла, из кајања, и нешто несмишљено урадити.

И као намах би му јасно, да је погрешио што је отишао од куће... Сад се тек сети и Миле

Је ли се пробудио?.. Је ли га тражио? И да ли га она хтела нахранити?

Брже-боље се окрену и готово трком пође према кући. А што се више приближавао, све га више обузимала и слутила да се, може бити, какво зло већ и десило.

Одлахну му мало кад опази малога, како се, пред авлијским вратима, игра са читавим чопором комшијске деце. Одиже га у нарамак, помилова, пољуби у оба образа. Па га опет спусти на тле, остави са децом и уљезе у кућу.

– Јованка! Јованка! – викну још са авлије, обзирући се на све стране.

Нико се не одазва.

– Јованка!

Чудна га зебња обузе. Није ли заиста побегла?.. Није ли отишла да и другима прича, тужи се?..

– Јованка! – зовну поново као запевајући.

На ниској треножници, пред кухињским вратима, раширила се она и љуштила кромпире. Мирна, тиха, покорна. Нити се смела одазвати, нити га смела погледати. А кад јој се приближи, брже-боље одиже руку изнад главе и стидљиво сакри лице рукавом од кошуље.

– Аха!.. Ту си?

Као да се зачудио што је види. Погледа је боље, попипа по раменима.

– Хоћеш ли брже свршити!

Она шути.

– Нећеш?

Спусти јој руку до на плеће и поче тапшати.

– Ради, ради – избаци тихо, умиљавајући се – нећу ти сметати.

Отада нити се више љутио, ни викао на њу. Напротив. Сад увек био необично љубазан, Куповао јој и поклоне. Ако донесе Мили какву хаљину или играчку, донесе понешто и њој. Даје, смешка се и стеже је за мишицу. Понекад се, чак, осмехне и она. Ако јој се поклон учини скупљи, усуди се да га и у руку пољуби.

Повратак Томанин изненади попа. Био потпуно заборавио на њу, као да је умрла. Чудом се зачудио кад је, једне вечери, место Јованке њу затекао у кухињи. Стала на своје место и ради, љутећи се и гунђајући „због чудна нереди“. Као права домаћица!.. У забуну нити је поздравио добродошлицом, нити уопште знао шта проговорити. Само бленуо

у њу неколико часова, посматрао је. Затим снужено слегао раменима и вратио се у собу.

Да јој откаже, да је избаци – није могао. Нити због света, који би га прекоравао, нити због покојнице пред којом и сад осећао као неки страх и грижу савести. А обе да задржи у кући – било би и сувише... Али зато поче чешће навраћати Јованици, посећивати је у њезиној мемљивој и чађавој приземљуши...

А тада се тек почеше осипати на њега погрде са свих страна. Испочетка кришом, испотаје, а кашње све јасније и гласније. Тада похиташе и звани и незвани да изрекну своју осуду. Тада га и многи пријатељи оставише.

III

Неколика пријатеља остадоше му ипак верна и одана. Није зато што су били паметнији или увиђавнији него остале касабалије, него што су га више волели. Напомињаху како се може рећи да је још млад човек, здрав и како није никакво чудо ако се за час заборавио те склизнуо. Кад би био у његовом положају, склизнуо би и сваки други... Честит, поштен, доброћудан, зар да се осуди само због једне ситне погрешке?.. Напослетку, ако се праведно просуди, то и није његова погрешка. Погрешка је што Бог попа није створио мимо друге, што му није водом место са крви напунио жиле. И погрешка је још у свирепим и застарелим прописима црквеним, који му не дозвољавају да се поново ожени. Траже од човека нешто немогућно. Нешто изнад његове снаге и изван његове природе. Баш они, ти безбожни прописи – дела злоћудних и немоћних стараца или отупелих испосника – нагоне човека да тражи недозвољене путе. Они га